

ratio ipsa dictat, possit permittere, nec a nobis avertat tot mala, quibus obruimur; nobis sufficit ostendere id non repugnare, quod evincimus sive a priori sive a posteriori, ut aiunt. Si nunc quæ partium nostrarum sunt executi fuerimus, divina gratia adjuti, olim videbimus aperte, quod nunc non nisi in speculo et in ænigmate videmus.

Ad 4. Respondeo nos minime adstringi ad hanc potius quam aliam assignandam rationem, qua Deus permotus sit ad hunc providentiæ ordinem præ alio amplectendum; potest hæc esse, possunt esse aliæ, quas ignoramus; possunt etiam plures esse. Hoc certum ac ratum apud omnes esse debet Deum, utpote sapientissimum atque sanctissimum, fines habuisse dignos se, dum præ tot aliis innumeris, qui ipsi præsto esse potuerunt, hunc potius ordinem eligere statuit; quinam autem præcise sint illi fines, non nisi conjecturaliter, atque, ut dicitur, ex congruentia, determinare valeamus, licet omnes demum in gloriam ejus cedant, a qua ipse præscindere nequit, quum omnium supremus finis sit (1).

Nec tamen sequitur, quod primo loco (a) inferretur, *Indignum Deo esse querere gloriam suam tanto creaturarum suarum detrimento*. Deus enim in hypothese non querit seu intendit simpliciter gloriam suam ex creaturarum suarum detrimento, sed supposita istarum malitia, quam impedire non tenetur, eruit inde gloriam suam.

Non secundum b), quia quid magis conferat ad gloriam Dei nostrum non est dijudicare, quia prorsus ignoramus an in hoc scilicet potius quam in altero systemate majorem gloriam esset consecutus. Hoc autem Deus longe melius quam nos novit.

Non tertium c) denique, quia particeps criminis

(1) Diversas vias inierunt, qui Bayle impugnare aggressi sunt, inter quos eminet King Archiepiscopus Dublinensis, Jacquilot, La Place, Leibnitzius, Le Clerc, P. Mallebranche: quorum varia systemata seu principia videri possunt apud Bergier, *Dict. théol.* art. *Manichéisme*. Apposite observat And. Spagni op. cit. *De Malo*, diss. II, sect. VII, n. 129, non posse non determinatam vel determinatas detegi in particulari ratione adequatas, per quas Deus rectissime permittit peccata; certe vel ipse S. Augustinus cum in hanc rationem inquirendam meditatatus fuisset, illam esse supra captum suum professus est, dicens: *Altitudinem consilii ejus penetrare non possum, et longe supra vires meas hoc esse confiteor* (*De Genesi ad lit. lib. XI, c. 4. n. 6*); et alibi passim (*Epist. ad Paulin. c. XLIX, alias LXIX, n. 18; De Genesi ad lit. lib. XI, cap. 11; De dono perseverantiae, cap. 10*). Hoc ipsum fassi sunt non pauci heterodoxi, quos citat et sequitur Joan. Christoph. Wolfius, *Manich.* sect. III, n. 20; et ex nostris Michael de Elizalde S. J. *Forma veræ religionis*, q. XXXIX, n. 727 et seqq.; Alfonsus de Sarrasa S. J. *Ars semper gaudendi*, tom. I, tract. VI, aliique. Quare nihil melius in hac re quam illud Scaligeri usurpare: *Nescire velle, quæ magister optimus docere non vult, erudita inscitia est*. Quod si proferri tanquam determinatæ nonnullæ rationes possunt, ut etiam solent, illæ adequatæ dici nequeunt, sed partiales atque, ut eas vocat Card. Bellarminus (*De amiss. gratiæ*, lib. II, cap. 2), *probabiles*. Has expendit singillatim Spagni, libro cit. n. 150 et seqq., ostenditque omnes inadæquatas esse, sive quæ prolata sunt antiquis, sive quæ afferuntur a recentioribus.

non est, nisi qui, cum possit et debeat prævisum abusum impedire, non impedit, cujusmodi esset provisor particularis, non autem Deus, qui ex dictis non tenetur, utpote provisor generalis, qui potest in particularibus defectus aliquot pati ob totius universi bonum, ut bene jam adverterat, post S. Augustinum, S. Thomas (1); et sic responsio patet ad exempla patris, matris, magistri, etc. aliaque non pauca, quæ lascivens Baylii ingenium excogitavit, in quibus idem semper latet sophisma, in eo positum, quod concludat ab eo, ad quod tenetur provisor particularis et limitibus circumscriptis obstrictusque moribus legibus, ad provisorum generalem, infinita potentia ac bonitate præditum, qui non tenetur ad totum illud quod potest (2).

Inst. Deus non potuit condere creaturas rationales nisi ad felicitatem; ergo, licet absolute non teneatur totum malum ab ipsis avertere, tenetur tamen hypothetice, cum alias finem suum obtinere non possit.

Resp. D. A., id est, ad felicitatem per bonum usum illorum donorum, quibus illas cumulavit, C. quacumque ratione obtinendam N. Sane Deus creaturas rationales non potuit condere nisi ad felicitatem ex intentione sua, ac proinde eas instruxit mediis, tum naturalibus, tum supernaturalibus, quibus ipsæ bene utendo possint felicitatem adipisci, si velint; sed si istæ illis abutuntur ad suam perniciem, sibi solis, non autem Deo, infelicitatem quam sibi consciscunt, adscribere debent. Sed de hoc postea.

III. Obj. 1. Contrariorum eadem est ratio, ergo si bonum summum existit omnis boni causa, existit etiam summum malum omnis mali causa. Sane 2. effectus malus non potest produci a causa bona ex eadem ratione, qua effectus bonus produci non potest a causa mala. Hinc 3. cum bonum et melius dicantur relate ad optimum, malum et pejus dici debent relate ad pessimum. Demum 4. cum tam bona quam mala talia sint per participationem, de-

(1) 1. p. q. xxii, a. 2: « Aliter, inquit, de eo est, qui habet curam alicujus particularis, et de providore universali, quia provisor particularis excludit defectum ab eo, quod ejus curæ subditur, quantum potest; sed provisor universalis permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius; » et alibi passim.

(2) Pietetus *Cont. l'Indifférent*, ch. x, p. 154, adnotat permissiones allatas illius patris, et regis, etc. sistere tandem in ultimo quodam et præcipuo motivo certe vitioso, in præpostero affectu; tum esse imprudentes, cum neuter certus esse possit de felici exitu remedii, de quo cogitat; rex autem ille, qui permitteret scelera, ut haberet in quibus exerceret justitiam, crudelis animi esset. At in Deum perfectissimum non cadunt nisi fines sanctissimi et ipso digni, et licet puniat malos, non tamen permittit esse malos ad finem puniendi, et omnia habet in sua potestate, ut etiam de malis bona possit elicere. Quod est fateri, ut observat Spagni n. 135, illas non esse adequatas rationes permissionis peccati, sed tamen esse aliquas, quæ saltem satis opportune sunt ad revocandum in mentem, inter attributa Dei non esse solam bonitatem, nec a Deo mundum conditum esse, ut hanc tantummodo creaturis intelligentibus manifestaret, quod tamen præter rationem videtur sapius supponere adversarius.

benit utraque reduci ad illud, quod est per essentialitalem, cujus naturam ipsa participant; ergo.

Resp. Ad 1. D. In iis quæ contraria sunt per oppositionem positivam, C. quæ contraria sunt per oppositionem negativam seu privativam N. Ex eo enim quod sol necessarius sit ad aerem illuminandum, non efficitur aliquam similem et oppositam causam requiri ad tenebras producendas, quæ offunduntur sola lucis absentia et privatione. Hinc cum malum sit boni privatio, quæ negativa est, non nisi causam finitam et imperfectam, quæ a recto ordine deflectere possit, exposulat, et malum ita bono inhæret, ut sine ipso bono nec esse, nec intelligi queat.

Ad 2. D. Non potest produci a causa bona quatenus bona est, C. quatenus a bono deficit, ut expositum est N. et nego paritatem, cum effectus bonus sit positivus.

Ad 3. D. Sed diversa ratione, C. eadem ratione N. Bonum enim et melius dicuntur relative ad optimum per accessum, malum autem et pejus per recessum, nempe a bono vel optimo.

Ad 4. D. Bonum tale per participationem, C. malum N. Neque enim malum dicitur per participationem, sed per privationem vel negationem boni, ut diximus (1).

CAPUT III.

DE ESSENTIA DEI EJUSQUE PERFECTIONIBUS GENERATIM.

Deum existere ac unicum esse ostendere operosum non est; quid vero Deus sit, et cujusmodi ipsius natura in se sit, sive quæ essentia propriaque ejus conditio, definiri omnino explicarique non potest. Hinc receptum illud S. Augustini dictum, cui Patres reliqui consonant: *Deus ineffabilis est. Facilius dicimus quid Deus non sit, quam quid sit* (2).

(1) Cons. S. Thom. I, p. q. XLIX, art. 3, ad 5: « Bonum, inquit, per accessum ad terminum perfectum attenditur; privatio autem per recessum a termino. Unde non dicitur malum per accessum ad summum malum; sicut dicitur bonum et melius per accessum ad summum bonum. »

(2) In Psal. LXXXV, n. 12. Cons. Petavius, *De Deo* lib. I, cap. 5, ubi refert a S. Edmundo Cantuariensi in Speculo cap. 27, quatuor tradi modos, qui arripientiæ Dei notitiæ nobis usui esse possunt, quorum duo sunt interiores, alii exteriores. Prioris generis sunt revelatio atque ratio: revelatio tum sit, cum vel arcanis instinctibus, vel miraculis docentur homines; ratione vero cognoscitur, cum argumentis ad id utimur. Exteriores modi duo sunt, scriptura et creatura. Rursum ab antiquis passim duplicem distingui theologiam, hoc est, disputationem, quæ de divinitate ipsa instituitur: unam symbolicam et mysticam sive arcanam, alteram demonstrativam. Prior est, quæ sub figuratis quibusdam descriptionibus ac similitudinibus, quæ symbola vocantur, abstrusarum rerum significationes continet; ut cum uterus, et cor, et manus, et oculus affinguntur Deo. Posterior, quæ de Deo revera, non figurate, affirmat aliquid aut negat, et cum eum bonum ac sapientem dicimus, aut infinitum vel invisibilem. Hæc notare constitui juxta veterum placita, ut magis innotescat, quam ab ipsis deflexerint. Neoterici illi, qui contendunt non aliter posse nos ad Dei existentiam cognitionem pervenire, quam per revelationem; illos superius recensuimus. Illi qui autumant in statu puræ nature, seu se-

Dum igitur theologi inquirere solent in Dei essentiam ejusque perfectiones, pro intelligentiæ humanæ modulo id faciunt, quatenus nempe ab humana mente Deus concipi potest, non autem omnino quatenus re ipsa est.

Perfectiones autem, nomina, attributa dicuntur illa dotes, quæ Deo necessario insunt, atque ab ejus essentia profluere quodammodo mente nostra concipiuntur, eamque jam constitutam veluti perficere ac modificare.

Cum vero Deus sit perfectionum infinitum pelagus, ac simplicissimus in se ipso, nec, ut videbimus, apprehendi a mente finita possit nisi per conceptus peculiare, dum instituitur quæstio a theologis, quodnam sit constitutum Dei metaphysicum, id debet intelligi de ratione et ordine, quo progredi mens debet in serie divinarum perfectionum vel attributorum, et de perfectione ejusmodi investiganda, quæ spectari possit ut ceterarum veluti fons et origo, vel etiam, si placet, basis et fundamentum, quod ceteras regat atque sustentet, qua ab aliis entibus Deus maxime secernatur, quæque propterea constituat ipsam Dei essentiam.

Essentiæ enim nomine intelligitur id, quod primum in ente concipitur, et est ejusdem proprietatum fons et origo, atque per quod ens a reliquis entibus omnino distinguitur, seu in suo esse proprie constituitur.

Circa hanc quæstionem quatuor præcipuæ sunt theologorum sententiæ. Prima illorum est, qui *nominales* nuncupantur, juxta quos Dei essentia consistit in cumulo omnium perfectionum (1); altera est illorum, qui contendunt eam ponendam esse in *infinitate radicali*, seu in *exigentia* omnium perfectionum (2); tertia nonnullorum *thomistarum* est, qui opinantur eam sitam esse in *intellectione actuali* vel, ut aliis placet, *radicali* (3); quarta demum, quam sectantur thomistæ reliqui, ac communis est inter theologos, statuit Dei essentiam in *esse a se* (*useitatem* vocant), vel clarius in existentia a se, in existentia necessaria, seu necessitate essendi.

Cum instituti nostri non sit in quæstionibus scholasticis diutius immorari, contenti erimus communiorem, quamque veriorem existimamus adstruere sententiam, de ceteris non solliciti. Quod quidem præstabimus, quum Deo vindicaverimus, prout ordo postulat, omnes prorsus perfectiones, ut inde ex his

clusa revelatione, homines nunquam perventuros in Dei existentis notitiam, quod passim in Germania traditur. 3. Quam abutantur nonnulli revelationis voce, quæ interdum apud veteres occurrit, quando de Dei cognitione sermo est, cum alio omnino sensu ab eo, quem neoterici eidem voci affingunt, illam usurpaverint. 4. Id ipsum dici debet de symbolica Dei notitia, quæ a veteribus accipitur significatione diversa ab ea, quæ nunc temporis obtinet apud nonnullos, qui hoc pallio se tegere nituntur. Cons. Estius in *Sententiarum* lib. I, dist. 5, § 6.

(1) Horum auctor est Guillelmus Occamus, de qua cfr. Feller, *Dict. hist.*

(2) Hanc passim Scotistæ tinentur.

(3) Cons. Card. Gotti, *Tract. De Deo*, tom. II, q. 3, dub. 5.

illa ordine prior statuatur, quæ spectari possit, nostro cogitandi modo, velut ceterarum fons et origo, ac constitutum, ut vocant, metaphysicum Dei, seu Dei essentia metaphysica.

Notandum porro est perfectiones generatim bifariam dividi. Prima pars complectitur eas, quas veteres scholastici vocabant *simpliciter simplices*, quasque nos absolute *simplices* vocabimus; altera vero complectitur perfectiones *secundum quid*, quas nos dicemus *mixtas*. Perfectio *simplex* ea est, quæ nullam in suo conceptu involvit imperfectionem, ac melior est sua opposita et quacumque alia cum qua est impossibilis in eodem subjecto; perfectio *mixta* ea est, quæ vel aliquam in suo conceptu importat imperfectionem, nec est perfecta nisi in aliquo genere tantum, non autem absolute, vel saltem talis est, ut sit impossibilis in eodem subjecto cum alia perfectione sive meliore sive æquali. Quod ut aliquo exemplo clarius fiat, ducto ab ipso S. Anselmo, hujus distinctionis auctore in *Monologio*, cap. XV (alias XIV): esse sapientem, melius est suo opposito, quia absolute melior est sapiens quam non sapiens; quod pariter dici debet de bonitate, justitia, etc.; contra, esse aurum non est perfectio nisi in auro, non autem in omni genere, quia esset imperfectio in homine, qui si aureus esset, vita et sensu careret. Advertit autem idem S. Doctor (cap. 5) hanc distinctionem non habere locum nisi in substantiis (1).

Inesse autem possunt alicui subjecto perfectiones duplici potissimum modo, nempe vel *formaliter* vel *eminenter* (quatenus sub hoc vocabulo comprehenditur etiam quod dicitur *virtualiter* et *æquivalenter*). Tunc aliquæ perfectiones censentur inesse alicui subjecto formaliter, cum proprie et secundum suum conceptum ac definitionem de eo enuntiantur; ut cum dico: Deus est bonus, sapiens, etc. vel in Deo est bonitas, sapientia, etc. Eminenter autem, quando nonnisi improprie de illo enuntiaris possunt, quum non inveniuntur in subjecto prout sunt, sed modo longe perfectiori, seu cum subjectum, cui inesse aliqua ejusmodi perfectio dicitur, potest aut illam producere aut idem præstare per altioris ordinis perfectionem; sic ex. gr. Angelus eminenter dicitur continere rationem, quia longe meliori modo assequi potest per suam intelligentiam, quod homo per rationem assequitur.

His ita declaratis, tria hic præstare debemus:

(1) Præmiserat enim initio capitis: « De relativis quidem nulli dubium, quia nullum eorum substantiale est illi, de quo relative dicitur. Quare si quid de summa natura dicitur relative, non est ejus significativum substantiæ. Unde hoc ipsum, quod est summa omnium, sive major omnibus, quæ ab illa facta sunt, vel aliquid aliud quod similiter relative dici potest, manifestum est, quoniam non ejus naturalem designet essentiam. Si enim nulla earum rerum unquam esset, quarum relatione summa et major dicitur, ipsa nec summa nec major intelligeretur; nec tamen ideo minus bona esset, aut essentialis suæ magnitudinis in aliquo detrimentum pateretur. Quod ex eo manifeste cognoscitur, quoniam ipsa quidquid boni vel magni est, non est per alium quam per se ipsam. »

nempe ostendere 1. Deo inesse omnes perfectiones; 2. quam ratione Deo perfectiones inesse dicantur; 3. quæ demum ex perfectionibus, quæ in Deo sunt, censeris debeat Dei metaphysicum constitutum, seu per quam censendum sit constitui Dei essentiam. Quod enim spectat ad modum, quo se habeant divinæ perfectiones ad divinam essentiam, disseremus, cum de attributis in particulari, ac præcise cum agemus de Dei simplicitate. Sit igitur

PROPOSITIO I.

In Deo sunt omnes perfectiones.

Deus enim de se ipso loquens (Exodi XXXIII, 19), dicit Moysi: *Ostendam omne bonum tibi*. Jam vero omne bonum Deo dici absolute non posset, nisi perfectiones omnes in se contineret. Huc quoque spectant, quæ de Deo passim Scripturæ prædicant, Psal. 144, 3 *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis*; tum Baruch III, 25: *Magnus est et non habet finem*. Cum autem Scriptura magnitudinem Deo tribuit, non in sensu magnitudinis extensæ per omnia spatia tribuit, sed cujuslibet perfectionis, ut sapientiæ, potentiæ, majestatis, naturæ, etc. Quare optime S. Joannes Damascenus, *De fide orthodoxa*, lib. I, cap. 9, de Deo loquens: *Nam totum esse, ait, velut immensum quoddam et nullis terminis definitum essentia pelagus complexu suo ipse continet* (1) Hoc ipsum jam pridem affirmaverat S. Greg. Naz. *Orat. in Natalitia*, iisdem pene verbis dicens: *Universum esse in se ipso, nunquam inceptum, nunquam desitutum, complexus continet, tanquam infinitum quoddam et interminatum essentia pelagus* (2). Sic patres reliqui.

Sed et ratio ipsa hoc suadet: Deus enim est ens quo nihil melius excogitari potest. Ergo necessario omnes omnino perfectiones in se contineat necesse est; alioquin jam aliud eo majus excogitari posset, nimirum quod omnes possideret.

PROPOSITIO II.

Deus habet omnes perfectiones simplices formaliter, mixtas autem eminenter.

Talis enim Dei est idea, ut ipsi tribui debeant omnes perfectiones, quæ cum ejus natura componi possunt, ac removeri ab eo debeat quidquid imperfectionem in suo conceptu involvit, et cum simplicissima ipsius natura consistere nequit. Quum autem ex præcedenti propositione Deus in se contineat perfectiones omnes, dicendus est diversa ratione possidere perfectiones simplices, diversa perfectiones mixtas, priores nempe formaliter, posteriores eminentiori quodam modo, prout naturæ divinæ congruit.

Ac primo quidem Deum vere et proprie seu formaliter illas continere perfectiones simplices, patet ex ipsius perfectionis simplicis notione, quam dedi-

(1) Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὴν ἔχει τὸ εἶναι, οὐδὲ τι πέρατος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀόριστον. Pag. 142, edit. P. Le Quien, Paris 1712.

(2) Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὴν ἔχει τὸ εἶναι, μὴτε ἀρξήμενον, μὴτε πανσήμενον οὐδὲ τι πέρατος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀόριστον. Edit. Billii *Orat.* xxxviii, n. 11, pag. 613.

mus. *Simplex enim perfectio ea dicitur, quæ et sua opposita et omni alia impossibili melior existit*. Ergo omnes perfectiones simplices vere et proprie Deus in se continet; secus enim non esset quidquid optimum cogitari potest. Hinc omnes perfectiones simplices Deum denominant, et Deus dicitur substantia, spiritus, sapiens, justus, etc.

Quod autem nonnisi eminenter contineat perfectiones mixtas, ex earum ipsa notione pariter eruitur; mixta enim perfectio ea est, quæ involvit aliquam imperfectionem, vel saltem est impossibilis cum perfectione meliori sive æquali; hinc si Deus vere et proprie perfectiones istas in se contineret, jam non possideret perfectiones simplices, cum quibus in eodem subjecto perfectiones mixtæ consistere nequeunt. Sic si Deus esset corpus, non esset spiritus; si vero spiritus non est, jam nec est quidquid optimum cogitari potest. Hinc perfectiones mixtæ Deum non denominant; hinc Deus non dicitur corpus, animal, rationalis, etc.

Cum tamen omnes perfectiones, quæ in creaturis elucet, Deo insint, sequitur eas non alia ratione in eo esse, nisi quatenus potest illas producere, ideoque eminenter seu virtualiter continere; sive quia nulla est, cui Deus non æquivalet tum in *essendo*, ut dicunt, tum in *operando*. Quare eas continet æquivalenter, quia potest illud producere et præstare, quod illæ præstant, per altioris ordinis perfectionem, producit enim illas per suam omnipotentiam; et quod illæ pro modulo suo nec sine multis imperfectionibus præstant, præstat ipse absque ullo defectu et cum singulari excellentia; ac propterea, quod illæ possunt, ipse potest per perfectionem longe eminentiorem; hoc est autem continere eminenter.

Deus igitur perfectiones simplices formaliter, mixtas vero continet eminenter, quatenus, ut dictum est, istæ aliquam imperfectionem in suo conceptu involvunt. Ex dictis autem pronum est unicuique colligere Deum esse infinitam omnis perfectionis et entitatis simplicissimam et eminentissimam complexionem. Omnis, inquam, perfectionis non solum increatae, sed etiam creatæ, quia quidquid est bonitatis, pulchritudinis, perfectionis, entitatis, non solum existentis, sed etiam possibilis in creaturis, id totum infinite perfectius et copiosius continetur in Deo, et quidem per unam simplicissimam rationem suæ deitatis, per quam est omnia formaliter vel eminenter. Hinc merito S. Anselmus loc. cit. inter omnia illa, quæ divinitati tribuuntur, significare, non qualitatem vel modum, sed substantiam ejus, et ab ipsa omnia summo modo concludi: *Quidquid igitur eorum, inquit, de illa dicatur, non qualis vel quanta, sed magis quid sit monstratur. Sed patet illud est. Illa igitur est summa essentia, summa vita, summa ratio, summa salus, summa justitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa aternitas, summa potestas, summa*

unitas. Quem propterea summe revereri summeque diligere debemus (1).

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Relationes divinæ non sunt perfectiones simplices, sed mixtæ seu secundum quid; atqui in Deo formaliter sunt. Falsum igitur est perfectiones mixtas non esse in Deo nisi eminenter. Præterea 2. ex dictis, perfectiones divinæ profluere intelliguntur ab essentia; ergo in illa formaliter non continentur.

Resp. ad 1. D. A. Quatenus in eodem subjecto consistere simul nequeunt, C. quatenus imperfectionem involvunt in suo conceptu N. Diximus autem perfectionem mixtam esse, quæ vel imperfectionem in suo conceptu importat, vel saltem in eodem subjecto cum alia consistere nequit; hoc porro tantum posteriori sensu inter perfectiones mixtas recensentur divinæ relationes; eadem enim persona non potest habere paternitatem et filiationem, quæ duæ proprietates se invicem excludunt. Non desunt qui relationes perfectiones esse negant, cum relatio non dicat neque perfectionem neque imperfectionem, sed modum seu habitudinem unius ad aliud, sed de hoc in tract. de Trinitate.

Ad 2. D. Profluere intelliguntur, si distincte considerentur, C. si generatim N. Hoc enim sensu sunt formaliter ipsa divina essentia.

PROPOSITIO III.

Essentia Dei metaphysica videtur constituenda in eo quod sit ens a se ac independens, seu in existentia a se.

Essentia enim metaphysica seu metaphysicum Dei

(1) Cf. Less. *De Divinis perfect.* lib. 1, cap. 6. Præter summam in dicendo claritatem id sibi peculiare vindicat piissimus hic auctor, ut lectorum corda mire accendat ac in Deum moveat; præsertim in suis recollectionibus precatoriis, in quibus, dum summam colligit eorum omnium, de quibus de præcedentibus capitibus late disseruerat, egregias preceationum formulas exhibet. Ut hujus rei specimen habeant auditores nostri, partem hic referre placet recollectionis, quam materiæ, de qua agimus, subjicit: « Vilescant mihi omnia transitoria propter te, et cara sint mihi omnia tua, et tu Deus meus plus quam omnia. Quid enim sunt cetera omnia ad excellentiam honorum tuorum? Fumus sunt, umbra sunt et vanitas omnes divitiæ ac deliciae, omnisque gloria hujus mundi, quæ misere oculos mortalium fascinant, ne vera illa bona, quæ in te sunt, cognoscere et persequi valeant. Et sicut qui dormiunt, inani imagine divitiarum, voluptatum et honorum delusi, nihil horum inveniunt cum excitantur, sed cum dolore animi vident se misere deceptos, ita accidit omnibus hujus mundi amatoribus, vite istius per mortem corporis discusso somno, mente in lucem alterius sæculi expergiscen- te. Nihil igitur illorum amem aut æstimem, sed te solum et bona tua, quæ in te recondita, quæ tu ipso es, quibus fruenter æternum qui, hisce caducis contemptis, tibi inhæserint. Amem te super omnia, et semper serviam tibi; quia infinite melior es omnibus, et dignus, ut omnis amor, omnis benevolentia, omnis benedictio, omnis gratulatio, omnis gloria, omnis servitus tibi ab omni creatura in omnem aternitatem deferatur et impendatur. »

constitutivum, ex communi doctrina, quatuor debet in se conditiones complecti: nempe 1. ut sit quidpiam intrinsecum enti, 2. ut ipsum ab aliis omnibus secernat, 3. quod primo concipiatur, 4. demum ut ceterarum omnium perfectionum spectari possit veluti fons et origo. Atqui in aseitatem, seu in existentia a se, quatuor ejusmodi conditiones reperiuntur, quæ ad essentialiam metaphysicam constituendam requiruntur et sufficiunt. Nam ratio entis a se est quidem intrinsecum Deo, ut patet; nihil enim ea prius cogitari potest; nihil præterea est quod Deum magis a creaturis distinguat, quæ esse acceperunt ab alio; omnia demum attributa ex hoc quasi principio dimanare concipiuntur. Ex eo enim quod Deus intelligitur esse ens a se statim necesse est, ut omnibus perfectionibus cumulativissimis nullisque terminis circumscriptus intelligatur. Quare S. Thomas, cum docuisset Deum esse ipsum esse per se subsistens, ex hoc colligit, eum omnes perfectiones continere, quia omnis perfectio pertinet ad rationem *essendi* (1); ac postea cum S. Joan. Damasceno statuit ex omnibus Dei nominibus, quæ de Deo dicuntur, præcipuum et Deo maxime proprium esse qui *EST*, totum enim in se ipso comprehendens, habet ipsum esse velut quoddam pelagus substantiæ infinitum (2).

Hæc sane sententia magis consentanea videtur tum sacræ Scripturæ tum sanctorum patrum doctrinæ. Deus enim ipse suam naturam nomenque sibi proprium expositorum (Exodi III, 14) ait Moysi: *Ego sum*

(1) 1. p. q. iv, a. 2. Cfr. Suarez, *Metaph.* tom. II, disp. xxx, sect. 1 et seqq.

(2) Ibid. xiii, a. 2. Adeo Dei proprium esse a se Tertullianus pro certo habet, ut inde arguat adversus Hermogenem materiam æternam non esse. En quomodo ipse ratiocinetur, cap. 4: « Hinc denique incipiam retractare, ait, de materia, quod eam Deus sibi comparet, proinde non natam, proinde non factam, proinde æternam, sine initio, sine fine propositam. Quis enim alius Dei census, quam æternitas? Quis alius æternitatis status, quam semper fuisse et futurum esse, ex prærogativa nullius initii et nullius finis? Hoc si Dei est proprium, solius Dei erit, cuius est proprium, quia etsi alii adscribatur (nempe si et alii adscribatur), jam non erit Dei proprium sed commune cum eo cui et adscribitur... Quod si Deus est, unicum sit necesse est, ut unus sit. Aut quid erit unicum et singulare, nisi cum nihil adæquabitur? Quid principale, nisi quod super omnia? nisi quod ante omnia, et ex quo omnia? Hæc Deus solus habendo est, et solus habendo unus est. Si et alius habuerit, tot jam erunt dei, quot habuerint quæ Dei sunt... et ita prosequitur cap. 5, 6, 7, edit. Rigaltii.

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS

Part. altera

DE DIVINIS ATTRIBUTIS SINGILLATIM.

Divina attributa alia sunt *absoluta*, quæ ad divinam referuntur naturam, alia *relativa*, quæ referuntur ad personas. De his suo loco. Ex attributis autem abso-

luta sum: sic dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos (1). Quæ verba expendens S. Hilarius, de Trinitate, lib. 1: Admiratus sum, inquit, plane tam absolutam de Deo significationem, quæ naturæ divinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud proprium magis Deo quam esse intelligitur, quia ad ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque coæpti; ac S. Bernardus, De Consideratione; lib. vi, c. 6: Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est EST. Nempe hoc est ei esse, quod hæc omnia esse. Sic patres reliqui, sive græci sive latini, quorum testimonia profert Petavius (2), qui præterea ostendit hanc ipsam inhæsisse sententiam philosophis ipsis ac Judæorum doctoribus (3).

Et hæc quidem pro instituti nostri ratione dicta sufficiant; qui enim plura de hoc argumento cupit, adeat ipsos scholasticos.

(1) Hebraice vero legitur ad litteram אֲנִי הָאֵלֹהִים אֲנִי הָאֵלֹהִים *ero qui ero*; LXX verterunt: Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, et vulgatus noster, reddidit: *Ego sum qui sum*, Aquila et Theodotion hebraea ad verbum reddiderunt: Ἐσομαι ὁ Θεός. Onkelos, Syrus et Persa, textus hebraei verba retinent, Arabs uterque habent: *Ego sum æternus, qui non desinit*. Paraphrastes Jonathas nempe et Targum hierosolymitanum liberius verba illa exposuerunt. Sensus semper idem est. Cfr. Rosenmüller.

(2) De Deo, lib. 1, cap. 6.

(3) Ib. Mirum proinde est Beausobre, *Histoire de Manichée*, etc. liv. III, ch. 3, § 4, scribere potuisse: « Supposé que Denys d'Alexandrie ait connu cette vérité (aseitatem nempe proprietatem esse divinitatis propriam et incommunicabilem), il est néanmoins constant que les philosophes l'ont ignorée, et qu'elle a échappé à la pénétration du plus subtil de tous les Pères. Je veux parler de S. Augustin. » Ergo juxta hunc criticum hanc veritatem metaphysicam ignoraverunt philosophi omnes antiquitatis et patres omnes, sive græci sive latini. Petavius tamen loc. cit. in medium profert hujus veritatis assertores Platonem in Timæo, Plotinum, Numenium, Plutarchum; ex Judæis Philonem; ex patribus laudat Clementem Alex., Gregorium Nazianzenum, Dionysium Alex., Hieronymum, Hilarium, Dionysium Areopagitam nuncupatum, Maximum Mart., Damascenum, aliosque, quorum ibidem testimonia et argumentandi ratio videri possunt. Quoniam vero Beausobre commemorat S. Augustinum, ex eo afferemus testimonium. In tract. in Psal. cxxi, interrogat: « Quid est quod est? Quod æternum est. Nam quod semper aliter atque aliter est, non est, quia non manet. Non omnino non est, sed non summe est. » Fuscus etiam de hoc disserit S. Doctor Tract. xxxviii, in Joan. tum alibi sæpe. Recolantur verba adducta ex Tertulliano.

luta alia dicuntur *negativa*, non quasi reipsa negativa sint, sed quia vocibus exprimuntur negativis, ut infinitas, immensitas, immutabilitas, etc. Quæ tamen

notionem positivam præferunt, alia *affirmativa* vocantur, quod vocibus affirmantibus prædicantur, ut bonitas, justitia, etc. alia demum *respectiva* dicta fuere, utpote quæ ad operationes referantur, cujusmodi sunt scientia, omnipotentia, providentia, etc. Hæc sunt præcipuæ divinarum attributorum divisiones, quibus alii alias addiderunt plus minus imperfectas (1). Nobis hic satis erunt, ne ex copia ejusmodi divisionum confusio potius quam claritas oriatur.

Nimis longum esset de singulis attributis instituere sermonem, et quæstiones agitare; illa propterea tantum expendemus, in quibus maxime erratum est, simplicitatem nempe, immutabilitatem, libertatem, infinitatem, immensitatem, æternitatem.

CAPUT I. DE SIMPLICITATE DEI.

Simplex dicitur quod caret omni compositione, quæ est distinctorum unio; potest autem esse hæc compositio vel physica vel metaphysica vel logica. Compositio physica est ea, quæ constat partibus realiter distinctis, cujusmodi ex. gr. sunt corpora omnia; metaphysica compositio ea est, quæ exurgit ex potentia et actu, essentia et existentia, natura ac personalitate; logica demum, quæ coalescit ex genere et differentia.

Circa Dei simplicitatem non pauci quovis tempore errarunt. Ac I. quidem ex ethnicis illi omnes, qui idola ut deos habuerunt, quos plerosque fuisse ostendimus, vel qui numina corporea admiserunt. 2. Ex christianis, qui humanam formam Deo tribuerunt, anthropomorphitæ propterea dicti; quam quidem quæstionem indifferentem ad fidem esse contendunt sociniani et arminiani (2). 3. Cum veteribus stoicis recentiores pantheistæ, Spinosæ duce, qui in sua *ethica*, pantheismum geometrica methodo exponere ac demonstrare aggressus est, et nihil adstruit nisi materiam æternam, improductam et immensam, quam Deum vocat, cui paucis ab hinc annis judæus Salvador adstipulatus est (3). 4. Ii qui realem distinctionem

(1) Præter positiva attributa ac negativa, etc. recensentur quiescentia, seu immanentia (ἀκίνητα), et operativa seu transeuntia (ἐνεργητικά); primitiva, ex quibus alia scilicet deducuntur, et derivata; metaphysica, quæ ad Dei substantiam infinitam spectant, et moralia, quæ ad ejus intelligentiam et voluntatem referuntur; communicabilia, quæ licet diverso gradu, creaturis communicari possunt, ut sapientia, bonitas, etc. et incommunicabilia, ut omnipotentia; propria, ut æternitas, metaphorica, ut misericordia, ira, moralia, ut sanctitas, justitia, etc.

(2) Beausobre, *Histoire de Manichée*, etc. liv. III, ch. 2, pag. 484, censet, non esse hæresim perniciosam concipere naturam divinam velut lucem extensam. Sic enim ait: « Tout ce qui peut me convenir, est de peser à la balance de l'équité et de la religion à question, si c'est une hérésie dangereuse de concevoir la nature divine comme une lumière étendue. Voici ce qui peut en faire douter, etc. »

(3) *Histoire des Institutions de Moïse*, tom. III, seconde partie, ch. 1, Jehovah. Hic auctor tamen negat se admittere pantheismum, sed contendit non esse admittendum nisi Infinitheismum, sive existentiam universalem. Sic enim propriam sententiam promittit loc. cit. pag. 180: *Maintenant réunissons tous les êtres et*

commenti sunt inter divinam essentialiam et attributa, qui quidem error vulgo Gilberto Porretano tribuitur, nonnullis reclamantibus (1). Hunc eundem errorem adoptarunt græci schismatici passim, agente potissimum Gregorio Palama episcopo Thessalonicensi, qui virtutem Dei, ἐνεργεία, operationesque a divina essentialia realiter distinguebat, ac commentus est quamdam lucem ab ea promanentem, qualis Christo affulsit in monte Thabor (2). Sic abbas Joachim realem distinctionem invehere visus est inter divinam naturam divinasque personas, cujus proinde libellus in concilio Lateranensi IV, anno 1215, proscriptus est. 5. In oppositum scopulum inciderant anonæi, qui sæculo quarto Eunomium et Aetium secuti, nullam, nec rationis quidem, distinctionem inter Dei essentialiam ejusque attributa, atque inter attributa ipsa admittent, ut sic facilius aditum sibi aperirent ad impugnandam Verbi divinitatem.

Hi sunt præcipui errores circa Dei simplicitatem ab Ecclesia damnati. In hæc tamen Dei proprietate

toutes les intelligences secondaires connues et inconnues; ajoutons un même accord, une même tendance, une même harmonie, voilà l'existence universelle. Mais n'est-ce point le panthéisme? Mais alors chaque chose n'est-elle pas Dieu? Le mot pan signifie tout, et l'expression un tout indique une œuvre faite, terminée, bornée. Or l'être universel n'a pas de bornes dans notre esprit;... au lieu du mot pan plaçons le mot infini, faisons, si l'on veut, l'infinithéisme, et soudain la première objection (le panthéisme) disparaît. Ast parum refert denominationis, cum agatur de re, utrum nempe Deus ab universo distinctus sit nec ne, seu an ipsa rerum universalitas Deus sit. Sane ipsemet in nota fatetur, ad rei summam quod spectat, in unum convenire pantheismum et infinitheismum, imo et spinosismum.

(1) Critici inter se divisi sunt circa veros Gilberti errores (quos ipse tamen revocavit in concilio Remensi); alii enim, ut Vasquez, Frassen, etc. longe probabilius esse arbitrantur, Gilbertum non distinctisse inter Dei essentialiam atque attributa, sed solum essentialiam et proprietates a persona realiter distinctas esse contendisse. Atque hi innotuntur tum auctoritate Othonis Frisingensis, tum actorum concilii Remensis, quæ ex codice vaticano vulgavit Vasquez. Alii autem communiter cum Petavio, Nat. Alex. censent, Gilbertum utramque distinctionem propugnasse, tum inter essentialiam et attributa, tum inter essentialiam et proprietates atque personam; hi autem citant auctoritatem S. Bernardi et Gaufridi monachi. Cons. Petavius, *De Deo*, lib. 1, cap. 8, § 4 et seqq. et Nat. Alex. *Synopsis in sæc.* XI et XII, cap. 4, art. 9, pro posteriori hæc sententia; pro priori cfr. Vasquez, qui tamen disp. cxvi, in 1 part. sancti Thomæ, cap. 2, errorem de discrimine inter essentialiam et attributa adscribit Gualtero, contenditque Gilbertum solum dixisse « concretum, Deus, aliquando poni pro persona, aliquando pro natura: cum ponitur pro natura, concedebat (Gilbertus) Deum esse ipam deitatem et unitatem; cum vero ponitur pro persona, dicebat, non esse concedendam illam propositionem, Deus est natura divina, in casu nominandi. Similiter veritatem et alia attributa abstracta non prædicabat de persona, nec de Deo quando pro persona ponebatur; ex quo ille solum distinctionem realem, seu ex natura rei inter personam ex una parte, et essentialiam atque attributa ex alia constituerebat. » Deinde disp. cxx, cap. 2, refert acta Concilii Remensis, quæ ibid. legi possunt.

(2) Cfr. Petavius loc. cit. cap. 12 et 13, ubi fuse exponit illius errores, et quæ circa ipsos gesta sunt.